

ROMANTYZM (POJĘCIA I ANALIZA UTWORÓW)

Nazwa epoki: w XVIII w. słowem romantyczny określano krajobrazy lub budowle odznaczające się oryginalnością, a także dzieła literackie, których tematyka i nastrój przypominały średniowieczny romans rycerski, na przełomie XVIII i XIX stulecia termin romantyzm zaczął funkcjonować jako nazwa nurtu literackiego kwestionującego oświeceniową wiarę w potęgę rozumu

Ramy czasowe: Europa: 1789 (rewolucja francuska) – 1848-1849 (Wiosna Ludów)
Polska: 1822 (wydanie Ballad i romansów) - 1864 (upadek

powstania
styczniowego)

POJĘCIA:

Irracjonalizm – pod koniec oświecenia nastąpił kryzys wiary w rozum i naukowe sposoby tłumaczenia rzeczywistości, popularność zyskiwał światopogląd, który przekładał uczucia nad rozum, romantycy dokonali rewolucyjnego przewartościowania: przekonani, że świat dzieli się na sferę materii i dużo ważniejszą od niej sferę ducha, zaczęli czerpać ze źródeł uznawanych przez ludzi oświecenia za majaczenia chorego umysłu: z ludowych baśni, natchnionych wizji religijnych, snów czy rojen szalenców, docenione zostało to co irracjonalne – ukryte, tajemnicze, budzące nawet odrazę czy strach

Indywidualizm - twórcy romantyczni wprowadzili kult indywidualności, wierzyli, że wybitna osobowość jest w stanie przeniknąć tajemnice natury, historii czy ludzkiego przeznaczenia

Natura – poeci uważali naturę za organiczną całość, była to wizja panteistyczna, czyli utożsamiająca świat widziany z Bogiem, kontakt z przyrodą pozwalał na ucieczkę od zniechęcenia przez romantyków cywilizacji przemysłowej, był lekarstwem na smutki ludzkiej egzystencji

Naród - pod wpływem rewolucji francuskiej ukształtowało się nowoczesne pojęcie narodu, czyli wspólnoty połączonej wspólnymi tradycjami, obyczajami i wartościami, istoty charakteru narodowego poszukiwano najczęściej w średniowieczu, w powstałych mitach i podaniach

Ludowość - wierzenia i obyczaje ludu fascynowały romantyków, ponieważ odwoływały się do zgodnej z ich poglądami wizji świata przenikniętego cudownością, poeci i pisarze czerpali z ludowych podań nacechowane grozą i tajemniczością wątki i motywy swoich utworów

Orientalizm – inspiracji szukano również w kulturach wschodu, zrodziło się zainteresowanie indyjskimi i arabskimi baśniami, artyści dzielili się wrażeniami z podróży na Wschód w swoich zapiskach, poematach czy obrazach

LITERATURA:

- Dzieło jako efekt natchnienia artysty – romantycy odrzucali klasycystyczne reguły ograniczające wolność wypowiedzi i przeszkadzające w kreacji, najważniejsza była dla nich wolność twórcy
- **Synkretyzm** – przekroczenie granic rodzajów i gatunków literackich, swobodne zestawianie różnych gatunków i rodzajów
- **Poezja jako narzędzie poznania i kształtowania ludzkich postaw** - rolę poety wieszczą było przepowiadanie przyszłości narodu i przywództwo duchowe
- **Nastrój niesamowitości i grozy**
- **Historyzm i poszukiwanie ducha narodu** - wielką wagę przykładano do przeszłości swojego narodu, zwłaszcza w krajach, które walczyły o niepodległość, artyści stosowali **historyzm maski (często średniowieczny)** kryjący współczesne treści
- **Inspiracja naturą**
- **Orientalizm**
- Kultura ludowa – inspirowanie się baśniami ludowymi, mitologią północy uważanymi za skarbnicę tradycji i zapomnianych prawd

TYPY BOHATEROW:

TYP BOHATERA	CHARAKTERYSTYKA	PRZYKŁAD
Poeta wieszcz	- Obdarzony geniuszem literackim - Prorok - Kocha własny naród i całą ludzkość - Czuje się duchowym przywódcą narodu	Konrad (III cz. Dziadów)

Nieszczęśliwy kochanek	- Samotny indywidualista - Zbuntowany przeciw konwenansom społecznym - samobójca	- Młody Werter - Gustaw (IV cz. Dziadów)
Spiskowiec	- Ukrywa swoją tożsamość i zamiary - Rezygnuje z miłości i szczęścia rodzinnego - Gotów poświęcić życie za ojczyznę	- Konrad Wallenrod - Kordian
Buntownik lub myśliciel	- Buntuje się przeciw Bogu - Żyje z myślą o zemście - Przeszłość owiana tajemnicą	- Konrad (III cz. Dziadów)
szaleniec	- Utrata ukochanej osoby sprawia, że oszalał - Czuje i widzi więcej niż inni - Obcuje z duchami	- Karusia (Romantyczność) - Gustaw (IV cz. Dziadów)

MOTYWY:

MOTYW	PRZYKŁAD
Nieszczęśliwa miłość: Przekonanie o wyższości uczuć nad rozumem, bunt przeciw społecznym nierównościom i konwencjonalnej moralności, romantyczna miłość prowadzi do katastrofy, ponieważ przeciwstawia się porządkowi istniejącego świata, jednak prawdziwym nieszczęściem jest brak doznania prawdziwej miłości	II cz. Dziadów - w czasie obrzędów pojawia się duch Zosi, która za życia nie doznała prawdziwej miłości i przez to po śmierci tkwi w zawieszeniu pomiędzy niebem a ziemią IV cz. Dziadów - nieszczęśliwa miłość doprowadziła Gustawa do obłędu i samobójstwa
Niesamowita natura: Romantycy postrzegali naturę jako samoistniejący byt, opisywali pejzaże nasycone symboliką, widoki natury zachęcały do rozmyśla i refleksji, umożliwiały harmonijne zespolenie ze światem i oderwanie się od chaosu cywilizacji	Sonety krymskie – egzotyka i wzniosłość krymskich krajobrazów nasuwają metafizyczne pytania o sens świata i przywołują wspomnienia o rodzinnym kraju Pan Tadeusz - wyobraźnia przenosi wygnanca do sielankowego kraju lat dziecińczych, ojczyzny ludzi żyjących w ścisłym związku z

	naturą
Naród: Naród dla romantyków był podstawową zbiorowością ludzką, wspólna historia, mity, legendy, obyczaje i wierzenia kształtowały charakter narodowy, poeta wieszcz wywyższał się nad innych twórców, ponieważ duchowo utożsamiał się z narodem, był obdarzony darem proroczym i przewidywał przyszłość, naród bywał zbiorowym bohaterem literackim, przedstawianym jako całość	Pan Tadeusz – bohaterem zbiorowym jest polska szlachta, warstwa społeczna obdarzona silną świadomością narodową, przechowującą tradycje i obyczaje zniewolonej ojczyzny, to na niej leży odpowiedzialność podjęcia walki z zaborcą o niepodległość
Bunt i walka o wolność: Bunt przeciw złu opierał się na przekonaniu, że ludzie mogą ulepszyć rzeczywistość, taka postawa nosi nazwę prometeizmu, była bliska bohaterom bajronicznym, w literaturze postawa buntu łączyła się z gotowością do poświęcenia życia za uciśnioną ojczyznę	III cz. Dziadów - bunt Konrada prowadzi do bluźnierstwa w stronę Boga Kordian - tytułowa postać znajduje cel życia w czynie mającym zachęcić rodaków do walki o wolność
Ludowość: Romantycy w pieśniach, wierzeniach i podaniach szukali rodzimych mitów oraz tradycji, które kształtowały ducha narodu	II cz. Dziadów - obrzęd wywoływania duchów to ważna tradycja podkreślająca więzy żywych i umarłych

FILOZOFIA:

Heglizm:

- W historii świata realizuje się rozumna idea, czyli duch dziejów
- Postęp polega na przyroście samowiedzy i rozszerzaniu sfery wolności
- Rozwój dokonuje się w procesie dialektycznym: istniejąca forma (teza) zostaje zanegowana przez swoje przeciwieństwo (antytezę) a z konfliktu powstaje nowy stan rzeczy (synteza)

Mesjanizm romantyczny:

- Nawiązanie do mesjanizmu chrześcijańskiego, czyli wiarę w nadejście Chrystusa, który zbawi ludzkość

- Polacy dzięki swojemu męczeństwu przyniosą wolność i zbawienie całej ludzkości

ANALIZA UTWOROW:

Adam Mickiewicz – Dziady cz. III:

GENEZA:

Adam Mickiewicz napisał III cz. Dziadów podczas pobytu w Dreźnie, poeta chciał usprawiedliwić swoją nieobecność w szeregach powstańców listopadowych

TEMATYKA:

Utwór podejmuje temat walki o wolność ojczyzny i martyrologii (cierpienia i męczeństwa) narodu polskiego, mówi o postawach przedstawicieli polskich i rosyjskich środowisk na podstawie historycznych wypadków związanych z procesem filomatów. Prezentuje poetycko ujętą charakterystykę Rosji i jej społeczeństwa. W dramacie pojawiają się wątki o charakterze symbolicznym przedstawiające przemianę moralną i dychowę głównego bohatera oraz proroczą wizję przyszłych losów Polski

NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY:

Bunt – Bunt Konrada wynika z niezgody na cierpienie Polaków pod rosyjskim zaborem, pierwszym przejawem buntu jest “piesn wampiryczna” (“z Bogiem, a choćby mimo Boga”), w której Konrad namawia rodaków do krwawej zemsty (co było przeciwne z wierzeniami chrześcijańskimi). W Wielkiej Improwizacji domaga się od Boga władzy nad ludzkimi duszami, przekonany, że potrafiłby lepiej pokierować losami świata. Jak Prometeusz sprzeciwia się Bogu w imię dobra ludzkości (prometeizm).

Mesjanizm - utwór dawał nadzieję rodakom pogrążonym w rozpacz po klęsce powstania listopadowego, mesjanizm głoszący, że męczeństwo narodu polskiego jest ofiarą, dzięki której cała ludzkość uwolni się od tyranii

Dobro a zło - przykładom zdrady, oportunisty, pogardy dla bliźnich zostają przeciwstawione przykłady miłości do ludzi, patriotyzmu, wierności ideałom, poświęcenia, prometejski bunt Konrada podlega moralnej ocenie, jego

przeciw wagą są pokora i ufność w bożą opatrzność Księdza Piotra, w utworze przenikają się świat ludzki i nadprzyrodzony (dobre i złe duchy), między siłami anielskimi i szatanskimi odbywa się psychomachia, czyli walka o duszę głównego bohatera

PROBLEMATYKA I HISTORYCZNE NAWIĄZANIA:

Książka ukazuje przeszłość kraju (w scenach nawiązujących do tragedii młodości wileńskiej osadzonej w więzieniu w związku z represjami członków tajnych stowarzyszeń niepodległościowych), charakteryzuje społeczeństwo Warszawy (scena w salonie warszawskim) i Wilna (bal u Senatora). Wszystkie te sceny ukazują rzeczywistość roku 1823. Przyszłość narodu polskiego, jak i całej ludzkości, przedstawiona została w scenach wizyjnych, czyli proroczych widzeniach, snach oraz przeczeniach bohaterów. Tętnienie można dostrzec w niektórych aluzjach do powstania.

Mickiewicz, przedstawiając swe koncepcje historiozoficzne (dotyczące filozofii dziejów) oparł się na koncepcji mesjanizmu, co jest szczególnie widoczne w scenie V, określanej jako Widzenie księdza Piotra. Widzenie przynosi koncepcję Polski jako Chrystusa narodów, czyli ukazuje plan zbawienia ludzkości poprzez męczeństwo narodu polskiego oraz zapowiada wyzwolenie się kraju spod zaborów na drodze męki i cierpień.

Wielka Improwizacja jest szczytowym osiągnięciem liryki Mickiewicza. Wygłasza ją Konrad, główny bohater utworu, człowiek niezwykle, przeznaczony do wielkich czynów. Konrad jest romantykiem, poetą, wybitną jednostką, mającą świadomość swojej wartości i niezwykłości, a zarazem obowiązków, z jakimi ta wybitność się wiąże.

Wielka Improwizacja jest wyrazem gwałtownej walki, jaką Konrad musi stoczyć. Walka ta będzie odbywać się na wielu płaszczyznach. Będzie to walka Konrada z Bogiem o rządzenie światem i ludzkością. Będzie to jednocześnie walka głównego bohatera z siłami ciemności, diabłami, które czyhają na jego duszę, wykorzystują jego słabości i próbują doprowadzić go do bluźnierstwa przeciw Bogu. I będzie to walka rozgrywająca się w duszy bohatera, tak zwana psychomachia, walka z samym sobą o zachowanie zdrowego rozsądku, honoru, godności i szacunku dla siebie.

Wielka Improwizacja jest wyrazem buntu przeciw Bogu, ale buntu wzniesionego w imię ludzkości. Jest to tzw. bunt prometejski.

Konrad jest postacią tragiczną. Mimo poczucia ogromnej wartości i drzemiących w nim możliwości, jest bezsilny. Niczego nie może zrobić dla ludzkości, jest rządzony przez uczucie, które w świecie realnym okazuje się niewystarczające do objęcia "rządu dusz".

Wiersze wchodzące w skład Ustępu zawierają wspomnienia poety z jego pobytu w Rosji. Opisuje w nich pejzaż rosyjski, wygląd stolicy cesarstwa, zapowiada również rychłe powstanie narodu rosyjskiego.

III cz. Dziadów jest utworem dającym się powiązać z częściami II i IV prawie wszystkim poprzez osobę głównego bohatera, ale również przez ideę nierozzerwalnego związku łączącego świat żywych ze światem umarłych.

Adam Mickiewicz - Pan Tadeusz:

GENEZA:

Przygnębiony klęską powstania listopadowego i udręczony nieustannymi sporami w łonie emigracji, Mickiewicz stworzył dzieło, które miało być dla Polaków wezwaniem do jedności narodowej i wspólnego działania na rzecz odzyskania niepodległości.

TEMATYKA:

Pan Tadeusz, przedstawiciel młodego pokolenia, zaprowadza we dworze nowe porządki, uwłaszcza chłopów i podejmuje w szeregach wojsk Henryka Dąbrowskiego walkę o wolność ojczyzny. Tytułowy bohater symbolizuje nadchodzący ład, a zajazd, który stanowi część dawnych tradycji, jest "ostatni". Mickiewicz pisze z rozrzewnieniem o odchodzącym świecie, ale eksponuje też ważną zmianę, zachodzącą w świadomości narodowej (uosabia ją Jacek Soplica, który z zawadiackiego sarmaty staje się emisariuszem walki o niepodległość)

CZAS I MIEJSCE AKCJI:

Akcja rozgrywa się późnym latem 1811 roku (Księgi I-X) i wiosną 1812 roku (Księgi XI i XII)

Na zasadzie retrospekcji zostają przywołane: uchwalenie konstytucji 3 maja, konfederacja targowicka, insurekcja kościuszkowska, kampanie Napoleona.

Akcja rozgrywa się na dworku szlacheckim w Soplicowie na Litwie i jego najbliższa okolica.

KONTEKSTY I NAWIĄZANIA:

Iliada (Homer) - aluzje do antycznego eposu np. opis tarczy Achillesa, porównania homeryckie

Romeo i Julia (William Szekspir) - miłość przedstawicieli zwaśnionych rodów

Potop (Henryk Sienkiewicz) - koncepcja metamorfozy głównego bohatera: Soplica i Kmicic

Wesele (Stanisław Wyspiański) - scena chocholego tanca ironiczną wersją poloneza

NAJWAŻNIEJSZE PROBLEMY:

Spór między rodami:

Konflikt o zamek pomiędzy Soplicami i Horeszkami stanowi oś fabuły. Dwa rody toczą spór o własność a także o własne przeświadczenia i moralności, zamek staje się podstawą różnicy postaw. Soplica otrzymał go jako zapłatę od Moskali, gdy zastrzelił Horeszkę broniącego honoru ojczyzny, prywatna zniewaga była dla niego ważniejsza niż patriotyczna powinność. Spór o zamek dzieli litewską szlachtę na tyle, że dochodzi do zajazdu, bratobójczej walki.

Tradycja:

Pielęgnowanie dobrych obyczajów, które wprowadzają ład w życiu człowieka, zostało podniesione do rangi patriotycznego obowiązku. Obyczaje kultywowane na dworach szlacheckich stanowią esencję polskości, tak ważną w momencie utraty własnego państwa: ściśle przestrzegana etykieta wynikająca z hierarchicznego porządku społeczności, gościnność, kultura stołu, ceremonie zaręczyn, polowania, grzybobrania, rady szlacheckie, zajazdy

Obraz przyrody:

Natura harmonizując się ze stanem ducha postaci, staje się równoprawnym bohaterem utworu, a nie tylko tłem wydarzeń (np. wieczór przed burzą i pojawienie się komety oddają atmosferę niepokoju przez zajazdem). Przyroda pomaga w porozumieniu Tadeuszowi i Telimenie (mrówki w "świętyni dumania"), wyznacza rytm dnia, chroni Soplicowo po bitwie (burza powoduje, że

wieść o porażce wojsk rosyjskich nie wychodzi na jaw), czasem jest groźna (opis matecznika), ale zwykle swojska i najpiękniejsza.

Przemiana:

Dotyczy opisanej przez Mickiewicza społeczności (w przeszłość odchodzi model sarmacki), ale też poszczególnych bohaterów. Dojrzewają Zosia i Tadeusz, metamorfozę przechodzi Jacek Soplica, który staje się pokornym i służącym ojczyźnie ks. Robakiem

Historia:

Rozgrywa się w tle perypetii bohaterów, ale wywiera na nich wpływ. Jest obecna we wspomnieniach, w kulcie narodowych pamiątek, w budowie fabuły.

Miłość:

Nieszczęśliwa: Jacek i Ewa

Fizyczna: Telimena i Tadeusz

Prawdziwa i spełniona: Zosia i Tadeusz

Powierzchowne zauroczenie: Telimena i Hrabia

Do ojczyzny: ks. Robak

Dom:

Arkadyjski dworek w Soplicowie jest ostoją polskości. To miejsce bezpieczne, uporządkowane, gościnne, królestwo tradycji stanowiącej fundament podstawy patriotycznej. Idealizowane Soplicowo noszące charakter basniowego raju, jak w soczewce skupia sakralizowany obraz ojczyzny.

Juliusz Słowacki - Kordian

GENEZA:

Dzieło było tworzone pod wpływem sporu ideowego pomiędzy Słowackim i Mickiewiczem, który w tym czasie zyskał już miano narodowego wieszcza. Dramat ten stanowił szczególnego rodzaju polemikę z wizją historii zaprezentowaną przez Adama Mickiewicza w III części Dziadów. Kordian jako postać stanowił ewidentne nawiązanie do Konrada z Dziadów. Słynne monologi – wielka improwizacja oraz monolog na Mont Blanc także stanowiły rodzaj swoich odpowiedników. Słowacki wszedł więc bardzo odważnie w dialog z

Mickiewiczem, jego wizję historii, mesjanizmem wyłaniającym się z III części Dziadów, wizją bohatera romantycznego, który wydaje wojnę Bogu.

Kordian stanowił także głos Słowackiego w dyskusji o przyczynach upadku powstania listopadowego, do którego wprost nawiązywał dramat zarówno w scenie tworzenia przez szatanów przywódców zrywu z 1830 roku, jak i w całym III akcie (koronacja cara Mikołaja, spisek, relacja Mikołaja i Konstantego).

TEMATYKA:

Dramat przedstawia historię dojrzewania Kordiana oraz spisek i próbę zamachu na cara Mikołaja I. Główny bohater, ze względu na wewnętrzną słabość, nie jest w stanie dokonać zamachu i car uchodzi z życiem. Słowacki szuka przyczyn klęski pokolenia powstańców.

W prologu zostają przedstawione trzy koncepcje poezji:

- Pierwsza (Mickiewiczowska) – podnosi poetę do rangi proroka, daje mesjanistyczną nadzieję i chroni naród przed rozpaczą po klęsce
- Druga nakłania do politycznego realizmu
- Trzecia (Słowackiego) - tworzy mityczną opowieść o powstanczej walce i przechowuje pamięć o niepodległościowym zrywie

PROBLEMATYKA I HISTORYCZNE NAWIĄZANIA:

Polemika z koncepcją mesjanizmu:

Różnice w postrzeganiu roli literatury przez obu wieszczów pojawiają się przede wszystkim w Prologu, gdzie I Osoba (reprezentująca poglądy Mickiewicza) zostaje mocno skontrastowana z III Osobą (reprezentującą stanowisko Słowackiego). Prawdziwy konflikt postaw ujawnia się jednak, gdy Kordian bohater utworu odnosi się do Konrada z Dziadów i reprezentowanej przez niego postawy wobec świata. Polemika między Słowackim a Mickiewiczem dotyczy przede wszystkim sensu mesjanizmu, w który to Słowacki nie do końca wierzy. Analogia Polski i Chrystusa miała dla Mickiewicza być symbolem sensu

ofiary Polaków, którzy przez swoje cierpienie zbawiają innych. Kordian jednak zamiast mesjanizmu proponuje winkelriedyzm, a więc nie bierne oczekiwanie na cierpienie, ból, porażkę, zamiast tego Kordian mówi o bohaterskiej walce do samego końca. Słowacki promuje heroizm walki i gotowość do podejmowania czynu. Zamiast ofiary Chrystusowej, cierpienia i bierności w cierpieniu jako wartości etycznych, autor Kordiana promuje czynną walkę ze złem, walkę z realnym wrogami, próbę przeciwstawienia się im.

Powstanie listopadowe:

Bardzo ważnym tematem Kordiana powstanie listopadowe, które upadło 2 lata wcześniej. Kordian to głos Juliusza Słowackiego w dyskusji na temat przyczyn upadku powstania listopadowego. Wydarzenia przedstawione przez dramacie mają odniesienie do wydarzeń historycznych. W Przygotowaniu pojawiają się postaci przywódców powstania, przedstawione bardzo krytycznie. W opisie przywódców takich jak Chopicki, Czartoryski, Krukowiecki widać bardzo duży dystans Słowackiego i krytykę postaw przywódczych, braku gotowości do walki za wszelką cenę.

Tytułowy spiszek koronacyjny nawiązuje do rzeczywistych planów zgładzenia cesarza Mikołaja I, który wraz z rodziną przybył do Warszawy, aby koronować się na króla Polski. Słowacki podkreśla wątpliwości i dyskusje dotyczące etyczności tego czynu, po raz kolejny wskazuje na „starszych”, którzy swoimi zachowawczymi postawami uniemożliwili jego przeprowadzenie.

Kluczowa jest tutaj dyskusja Prezesa i Kordiana. Prezes podkreśla, że konsekwencje zabójstwa cara mogą oznaczać jeszcze większe represje dla Polski. Nie chce narażać dobrego imienia Polaków. Skrytobójstwo jest jego zdaniem niemoralne i niezgodne z etyką rycerską. Walka powinna być otwarta. Ponadto, przypomina, że car jest już formalnie królem Polski. Jest nim z woli Boga, a więc jego zabójstwo będzie przeciwstawieniem się woli boskiej, jakiej symbolem jest polska korona. Z kolei Kordian uważa, że car nie jest prawowitym władcą, więc Polacy nie muszą być mu posłuszni. Twierdzi także, że zabójstwo cara może otworzyć drogę do odzyskania niepodległości i przywrócenia wielkości Rzeczypospolitej Obojga Narodów z czasów Jagiellonów. Przywołuje bunt Tytanów. Mitologiczni bohaterowie mimo przegranej stworzyli nowy ład i spiskowcy też mają taką szansę.

